

Een Prince van Oranje

Rede door prof. dr. Karel Meeuwesse bij gelegenheid van koninginnedag op 1 mei 1961 uitgesproken in de Grote Kerk te Breda.

Mijnheer de Burgemeester, Excellenties, Dames en Heren,

Omwille van de vrijheid van geweten en geloof weigerde Oranje in het voorjaar van 1567 de nieuwe eed van trouw aan Spanje af te leggen, die na de troebelen van 1566 ook van hem geveerd werd. Hij verbleef toen nog als burggraaf in Antwerpen. In de vroege ochtend van 11 april nam hij vanaf de Meirbrug wenend afscheid van de stad. Met een talrijk gevolg, waaronder zich Filips van Marnix van Sint Aldegonde bevond, Jacob van Wesembeke, de Antwerpse pensionaris, enkele edellieden van het Compromis en verschillende predikanten begaf hij zich naar Breda.

Meer dan anderhalve eeuw had zijn geslacht in de Nederlanden hier geresideerd. Zelf was hij er opgevoed, toen hij van Reinier van Châlon diens Nederlandse bezittingen en het prinsdom had geërfd. Anna van Buren, zijn eerste gemalin, was hier in deze kerk begraven. Op doortocht van Antwerpen naar de Dillenburg nam hij in Breda afscheid van Filips Willem, die hij niet meer terug zou zien. Hij schreef er zijn afscheidsbrieven aan de graven van Egmont en Hoorne en de markies van Bergen, die een jaar tevoren met de heer van Montigny, zeer tegen zijn zin, op last van de landvoogdes naar Spanje was vertrokken. Ook hen zou hij niet meer terugzien en hij besepte dat. Hij was er zich wel van bewust, dat het noodweer ging losbarsten, toen hij op 21 april afscheid nam van Breda om via Grave, Kleef en Keulen naar de versterkte Dillenburg te reizen, het oude stamslot, dat hij 23 jaar tevoren als elfjarige zoon van Willem en Juliana had verlaten met de schittering in het verschiet van een carrière als Nederlands edelman aan de hoven van Breda en Brussel.

Achter die uittocht van Oranje en de zijnen en van zovele duizenden die na hem nog uit Vlaanderen, Brabant en Zeeland omwille van het geloof uitweken naar Duitsland, Frankrijk en Engeland,

doemt de strafexpeditie van Alva op en dáárachter de door Oranje op de Dillenburg beraamde en georganiseerde militaire onderneming, zijn vermetele poging om door een invasie in het noorden en zuiden niet alleen de vijandelijke legermacht te verslaan, maar ook het volk tot een massale opstand te bezielen. Op 1 september met zijn leger vóór de grenzen staande riep hij in een proclamatie de ingezetenen en onderzaten op tot daadwerkelijke steun in de strijd tegen de vijanden van Gods eer en heilig Woord, tegen de verdrukkers van de rechten, vrijheden en privileges des lands, tegen de verdervers van het arm en ellendig vaderland, dat kort tevoren nog in zo een fleur van overvloedigheid gelukkig was. Hij wist hoe de eigenste en innigste aard der Nederlanders niet duldde, dat men hen tyranniek bestuurde, dat zij verlangden „met alder soetheit, recht ende redene” geregeerd te worden. Maar zijn verlangen, zijn hartgrondige begeerte de tyrannie te verdrijven werd niet vervuld. Na de mislukking van de invasie in het noorden in het voorjaar mislukte nu in het najaar ook de militaire onderneming in het zuiden, die hij zelf leidde. Aan het einde van dat jaar was de hoop van de aanvang bijna in wanhoop verkeerd.

Waarschijnlijk kort na deze tragische mislukking schreef een groot dichter het Wilhelmus, waarin Oranje dank zij de verbeeldingskracht van het dichterlijk woord ook nu nog levensgroot en in levenden lijve vóór ons staat, waarin hij op ons toekomt en ons toespreekt vanuit een van menselijk standpunt bezien wanhopige situatie. Alvorens te spreken over het grote échec stelt hij zich aan ons voor: als Willem van Nassau, rijksgraaf, prins van Oranje, Nederlands edelman, dienaar des konings, als een godvrezend christen die om zijn trouw aan God uit zijn regiment verdreven, van zijn onderdanen en bezittingen beroofd, om landt om luyd gebracht is. Hij wijst naar het noorden, waar Lodewijk het Spaanse leger versloeg, waar Adolf sneuvelde en Lodewijks leger tòch nog door Alva over de grenzen gejaagd en bij Jemmingen uiteengeslagen werd. Hij wijst naar het Maasgebied, naar de versterkingen bij Maastricht, waar hij ingegraven en verschanst, bereid tot de strijd en vertrouwend op de overwinning, vergeefs het tref-

fen met de tyran verwachtte. Hij ziet een land vóór zich, dat nu op genade of ongenade overgeleverd is aan de wreedheid van de tyran. Hij is een man die niets meer bezit dan de bittere zekerheid van zijn nederlaag en zijn geloof in de gerechtigheid. Hij doet het enige wat hij nog doen kàn, nu hij als krijgsman heeft gefaald en afscheid nemen moet. Hij wijst als christenman zijn schapen in de verstrooiing en de verdrukking, van het aardse vaderland naar het vaderland hierboven. Vanuit de diepten van het tijdsgebeuren opent zich in het Wilhelmus het uitzicht op de eeuwigheid. „Oorlof mijn arme Schapen / Die zijt in grooten noot / U Herder sal niet slapen / Al zijt ghy nu verstroyt / Tot Godt wilt u begheven / Sijn heylsaem Woort neemt aen / Als vrome Christen leven / Tsal hier haest zijn ghedaen”.

Op een andere wijze nog heft het Wilhelmus zich als historielied boven de historie uit. Er is wel geen generatie waaraan dit zo treffend gebleken is als de onze. Op deze koninginnedag, van de week nog gevolgd door de dagen waarop wij onze doden herdenken en onze bevrijding vieren, doemt achter het vernederd vaderland van 1568 voor ons het vaderland op, dat zich in de jaren van oorlog en bezetting in zijn existentie zo dodelijk bedreigd zag als sinds de tweede helft van de 16e eeuw niet het geval was geweest. In de exodus van Oranje en de zijnen zien wij de uittocht van Wilhelmina, van Juliana en Bernhard en hun kinderen in de meidagen van 1940 en van zovele andere landgenoten die mét hen en ná hen uitweken. In die uittocht ziet ons geslacht ook de smartelijke exodus van die duizenden joodse landgenoten die wij in het vaderland dat onder Oranje aan de vrijheid hergeven werd, niet meer zouden terugzien. Op de Grebbeberg kon een kapitein van het Nederlandse leger na de capitulatie zijn manschappen in hun verslagenheid niet beter toespreken dan met de woorden van het Wilhelmus: „Soo het den wille des Heeren / Op die tijt had gheweest / Had ick gheern willen keeren / Van u dit swaer tempeest / Maer de Heer van hier boven / Die alle dinck regeert / Diemen altijt moet loven / En heeftet niet begheert”. Sprekend vanuit zijn tijd komt Oranje ons in het Wilhelmus als een tijdgenoot tegemoet.

Wij verstaan hem daarom zo goed, omdat hij ons als vorst, als aanvoerder en als christen toespreekt in eenvoud en oprechtheid des harten. Hij troost en bemoedigt. „Lijdt u mijn Ondersaten / Die oprecht zijn van aert / Godt sal u niet verlaten / Al zijt ghy nu beswaert”. Hij is vervuld van meelij als hij het land verkommen en het volk verarmen ziet. „Dat u de Spangiaerts crencken / O Edel Neerlandt soet / Als ick daer aen ghedencke / Mijn Edel hert dat bloet”. Hoe ontroerend van menselijkheid is deze aanvoerder die zich na de nederlaag in de geest weer als een Prins hoog te paard gezeten aan het hoofd van zijn troepen ziet, zijn ruiters draven ziet „seer moedich door dat Velt”. Als David is hij vol Godsvertrouwen. Hij knielt neer en bidt „Mijn Schilt ende betrouwen / Sijt ghy o Godt mijn Heer / Op u soo wil ick bouwen / Verlaet my nemmermeer / Dat ick doch vroom mach blijven / U dienaer taller stondt / Die Tyrannie verdrijven / Die my mijn hert doorwondt”. Het zijn eenvoudige, maar grote en diepe gevoelens die hem bezielen. Hij spreekt in elementaire woorden over elementaire waarden in het leven van mens en christen. Hij weet dat alles goed is, als hij met een zuiver geweten voor God kan verschijnen, en hij is trouw aan zijn mensen. Hij is de huurling niet, die zijn schapen in de steek liet. Hij is de herder die zijn kudde aan God zelf toevertrouwde, toen zijn eigen kracht niet langer toereikte. Het is een oprecht, eenvoudig en vroom man, die ons in het Wilhelmus toespreekt, een man die handelt overeenkomstig zijn zuiverste aandrif, die doet wat in zijn vermogen ligt, maar zich bij alles wat hij doet, bewust is van zijn geringheid als mens tegenover Gods ondoorgrondelijke wil. Het is zijn grootheid dat hij ons naar zijn eigen en ons aller menselijke geringheid verwijst. Zijn vroomheid schenkt ons kracht in onze nederlaag en maakt ons nederig in onze overwinning.

Ziedaar de man die ons als onze man, als onze prins in volkomen dienstbaarheid aan land en volk, als vader des vaderlands in de oprechtheid van zijn vroom gemoed uit het Wilhelmus tegemoet komt. Wij komen hem, dunkt me, vanmorgen nader in de geest van haar die de naam draagt van zijn moeder en die als landsvrouw allereerst landsmoeder heeft willen zijn: onze koningin.